

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

رساله

برای دریافت مدرک دکتری تخصصی (Ph.D.)

رشته: زبان و ادبیات فارسی

گروه: زبان و ادبیات فارسی

عنوان رساله

نقد تطبیق رمان معاصر فارسی با عرب، با تکیه بر هفت رمان شاخص

از هر کدام

حمیدرضا رضایی امید

استاد راهنما: دکتر عبدالحسین فرزاد

استاد مشاور اول: دکتر مرتضی حاجی مزدرانی

استاد مشاور دوم: دکتر حسین یزدانی

اردیبهشت ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

نام مرکز: مرکز تحصیلات تکمیلی

رساله

برای دریافت مدرک دکتری تخصصی (Ph.D.)

رشته زبان و ادبیات فارسی

گروه زبان و ادبیات فارسی

عنوان رساله

نقد تطبیق رمان معاصر فارسی با عرب، با تکیه بر هفت رمان

شاخص از هر کدام

حمیدرضا رضایی امیددی

استاد راهنما: دکتر عبدالحسین فرزاد

استاد مشاور اول: دکتر مرتضی حاجی مزدرانی

استاد مشاور دوم: دکتر حسین یزدانی

اردیبهشت ۱۳۹۳

تاریخ:

شماره:

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از رساله دکتری تخصصی (Ph.D.)

جلسه دفاع از رساله دوره دکتری

آقای حمید رضا رضایی امیدی

دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی به شماره دانشجویی ۸۵۹۱۰۱۰۰۸۷

تحت عنوان: «نقد تطبیق رمان معاصر فارسی با عرب، با تکیه بر هفت رمان شاخص از هر کدام»

با حضور هیئت داوران در روز مورخ ساعت در محل ساختمان

.....

برگزار شد و هیئت داوران پس از بررسی، رساله مذکور را شایسته نمره به عدد به حروف

با درجه تشخیص داد.

ردیف	نام و نام خانوادگی	هیئت داوران	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه/مؤسسه	امضاء
		استاد راهنما			
		استاد مشاور اول			
		استاد مشاور دوم			
		داور داخلی			
		داور خارجی			
		نماینده تحصیلات تکمیلی			

اینجانب حمیدرضا رضایی امیدی دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۵ مقطع
دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی گواهی می‌نمایم چنانچه در رساله خود
از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته‌ام با نقل قول مستقیم و غیر مستقیم
منبع آن را در جای خود ذکر کرده‌ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی
که نقل قول دیگران
نباشد بر عهده خویش می‌دانم و جواب‌گوی آن خواهم بود.

حمیدرضا رضایی امیدی

اردیبهشت ۱۳۹۳

اینجانب حمیدرضا رضایی امیدی دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۵ مقطع
دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی گواهی می‌نمایم چنانچه بر اساس
مطالب رساله خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب و... نمایم ضمن مطلع نمودن
استاد راهنما با نظرایشان نسبت به انتشار مقاله، کتاب و... و به صورت
مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

حمیدرضا رضایی امیدی

اردیبهشت ۱۳۹۳

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع
این رساله متعلق به دانشگاه پیام نور می‌باشد.

اردیبهشت سال ۱۳۹۳

تقدیم:

به همه آنها که عاشق قلم اند و نقش تک تک
واژه‌هایشان بر کاغذ سپید، رفته‌ای است بر پرده پندار ما
آدمیان و فرصتی است برای بهتر دیدن جهان.

به روح پدر،

به مادر و همسر که در این راه پر تکلف یاری‌گره
بوده‌اند و از دغدغه‌هایم کاستند،

و به پویان عزیز که فردسالی‌اش با تکلیف پدر سپری شد.

تشکر و سپاس از :

استاد فرزانه جناب آقای دکتر عبدالمسین فرزاد که پیمودن این مسیر را پیش‌نهاد فرمودند و با موصله تمام در همه مراحل راه‌گشا بوده‌اند،

اساتید مشاور، آقایان دکتر مرتضی حاجی‌مزدرانی و دکتر مسین یزدانی که کریمانه نظر کردند،

استاد ارجمنده، سرکارخانم دکتر کوپا، استاد گرامی جناب آقای دکتر گرجی، مدیر محترم گروه زبان و ادبیات فارسی مرکز تمصیلات تکمیلی دانشگاه، اساتید محترم داور و همه اساتیدی که افتخار شاگردی آن‌ها را تجربه نموده.

چکیده

پیوند ادبیات فارسی و عرب که هر دو از موارث شکوهمندی برخوردارند، بر کسی پوشیده نیست. مشترکات دینی و آمیختگی‌های فرهنگی که زیر سایه تعالیم آسمانی اسلام و مضامین قرآنی به وجود آمده است، از مهم‌ترین عواملی است که زمینه‌های پیوند این دو حوزه زبانی را فراهم کرد. اما زمانی که ادبیات فارسی و عرب از شکوه گذشته‌اشان فاصله گرفتند و ایرانیان و اعراب هم‌چنان آثار ادبیات کلاسیک را مایه تفاخر خود می‌دانستند، نوع ادبی نوینی از دل تحولات گسترده پس از انقلاب صنعتی در جوامع غربی سر برآورد که در اندک زمانی در مقام نوع بلامنازع عرصه ادبیات مطرح شد و مخاطبان پرشوری میان طبقات مختلف جامعه پیدا کرد. این نوع ادبی سرآمد که رمان نام گرفت، به تدریج از مرزهای خاستگاه خود فراتر رفت و توجه نویسندگان ممالک دیگر، از جمله ایران و کشورهای عربی را به خود جلب کرد. در این پژوهش، ضمن بررسی زمینه‌های تاریخی ظهور رمان در ایران و کشورهای عربی، با بررسی و مقایسه هفت رمان فارسی (شوهرا آهوخانم، سووشون، بوف کور، سنگ صبور، اسفار کاتبان، همسایه‌ها و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم) با هفت رمان عربی (میرامار، کابوس‌های بیروت، فغان شرق، موسم هجرت به شمال، خاطرات تن، ام سعد و در جستجوی آزادی)، با تکیه بر شیوه‌های متداول نقد، از جمله نقد تطبیقی، ضمن توجه و تمرکز بر سویه ادبی این رمان‌ها، دغدغه‌های نویسندگان فارسی و عرب این رمان‌ها در خلال مضامین آثارشان مورد مذاقه قرار گرفته، وجوه افتراق و تشابه آثارشان تبیین شد. نتیجه این پژوهش نشان داد که اولاً رمان در کشورهای عربی، و پس از آن در ایران در نتیجه تماس با جهان غرب پدید آمد. ثانیاً بررسی ساختاری و محتوایی رمان‌های دو سوی تحقیق، علاوه بر این که برتری نسبی رمان‌نویسان عرب در بهره‌گیری از عناصر ساختاری رمان را می‌نمایاند، وجوه تشابه درخوری در مضامین رمان‌های دو طرف را که حاکی از دغدغه‌های مشترک نویسندگان عرب و فارس است، برملا می‌سازد.

واژگان کلیدی: نقد تطبیقی، رمان، ایران، کشورهای عربی.

۱	-مقدمه
	فصل اول: کلیات
۳	۱-۱ بیان مسئله
۵	۲-۱ سوال‌های تحقیق
۶	۳-۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۷	۴-۱ فرضیه‌ها
۷	۵-۱ هدف‌ها
۸	۶-۱ محدودیت‌ها
۸	۷-۱ روش انجام تحقیق
۸	۸-۱ تعریف واژگان
۱۱	فصل دوم: مبانی نظری تحقیق
۱۲	۱-۲ ادبیات داستانی
۱۳	۲-۲ قصه
۱۴	۳-۲ رمانس
۱۹	۴-۲ داستان کوتاه
۲۵	۵-۲ رمان
۲۵	۲-۵-۱ تعریف ، ویژگی‌ها و ماهیت رمان

۴۰	۲-۵-۲ ساختاررمان
۴۰	۲-۵-۲-۱ داستان وپی‌رنگ
۴۵	۲-۵-۲-۲ شخصیت
۵۰	۲-۵-۲-۳ حقیقت ماندی
۵۱	۲-۵-۲-۴ مضمون
۵۳	۲-۵-۲-۵ موضوع
۵۵	۲-۵-۲-۶ روایت وزاویه دید
۶۲	۲-۵-۲-۷ صحنه و صحنه پردازی
۶۳	۲-۵-۲-۸ گفت وگو
۶۴	۲-۵-۲-۹ سبک
۶۵	۲-۵-۲-۱۰ فضا و رنگ
۶۶	۲-۵-۳ انواع رمان
۶۹	۲-۵-۳-۱ رمان تاریخی
۷۲	۲-۵-۳-۲ رمان اجتماعی
۷۲	۲-۵-۳-۳ رمان روان شناختی
۷۳	۲-۵-۳-۴ رمان نو و ضد رمان
۷۸	فصل سوم: مبانی تاریخی
۷۹	۳-۱ مبانی تاریخی پیدایش رمان در اروپا
۷۹	۳-۱-۱ رنسانس
۸۳	۳-۱-۲ انقلاب صنعتی
۸۷	۳-۱-۳ ظهور جامعه بورژوازی
۹۰	۳-۱-۴ پیدایش رمان

- ۹۵ ۲-۳ مبانی تاریخی پیدایش و شکل‌گیری رمان در کشورهای عرب
- ۹۶ ۳-۲-۱- جهان عرب و چگونگی آشنایی آن با فرهنگ غرب
- ۱۰۱ ۳-۲-۲ حمله ناپلئون بناپارت به مصر
- ۱۰۳ ۳-۲-۳ محمدعلی پاشا و اقدامات او
- ۱۰۶ ۳-۲-۴ بیداری اعراب
- ۱۱۵ ۳-۲-۵ رستاخیز ادبی و عوامل موثر
- ۱۲۱ ۳-۲-۶ مروری بر پیدایش رمان عربی
- ۱۲۲ ۳-۲-۷ پیشینه ادبیات داستانی عرب
- ۱۲۴ ۳-۲-۸ تنوع اصطلاحات
- ۱۲۵ ۳-۲-۹ ادوار شکل‌گیری و رشد رمان عربی
- ۱۳۱ ۳-۲-۱۰ تراژدی فلسطین و تاثیر آن بر ادبیات داستانی عرب
- ۱۳۷ ۳-۲-۱۱ رمان در سایر ممالک عربی
- ۱۴۰ ۳-۲-۱۲ مضامین رمان‌ها و گرایش‌های نویسندگان عرب
- ۱۴۴ ۳-۲-۱۳ رمان عرب و نویسندگان زن
- ۱۴۶ ۳-۳ مبانی تاریخی رمان فارسی
- ۱۴۷ ۳-۳-۱ ارخداهای تاریخی مؤثر
- ۱۴۹ ۳-۳-۲ دولت‌مردان اصلاح طلب
- ۱۵۲ ۳-۳-۳ زمینه‌های فکری و اجتماعی
- ۱۵۶ ۳-۳-۴ اقدامات تجددگرایانه
- ۱۵۹ ۳-۳-۵ انقلاب مشروطه
- ۱۶۳ ۳-۳-۶ به قدرت رسیدن رضاشاه
- ۱۶۷ ۳-۳-۷ نوزائی ادبی

۱۶۹	۳-۳-۸ پیشینه ادبیات داستانی در ایران
۱۷۱	۳-۳-۹ ادوار پیدایش رمان فارسی
۱۸۷	۳-۳-۱۰ داستان نویسی در سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲
۱۸۸	۳-۳-۱۱ داستان نویسی فارسی از کودتای ۲۸ مرداد تا پیروزی انقلاب اسلامی
۱۹۱	۳-۳-۱۲ داستان نویسی پس از انقلاب ۵۷
۱۹۵	۳-۳-۱۳ ادبیات داستانی و جنگ تحمیلی
۱۹۷	۳-۳-۱۴ داستان نویسان زن
۲۰۰	۳-۴ نتیجه‌گیری فصل سوم
۲۱۱	فصل چهارم: بررسی و نقد رمان‌ها
۲۱۲	۴-۱ بررسی و نقد رمان‌های فارسی
۲۱۲	۴-۱-۱ شوهر آهو خانم
۲۱۳	۴-۱-۱-۱ زندگی نویسنده
۲۱۳	۴-۱-۱-۲ خلاصه رمان
۲۱۵	۴-۱-۱-۳ نقد ساختاری رمان
۲۲۱	۴-۱-۱-۴ نقد محتوایی رمان
۲۲۵	۴-۱-۲ سووشون
۲۲۵	۴-۱-۲-۱ زندگی نویسنده
۲۲۶	۴-۱-۲-۲ خلاصه رمان
۲۲۸	۴-۱-۲-۳ نقد ساختاری رمان
۲۳۸	۴-۱-۲-۴ نقد محتوایی رمان
۲۴۱	۴-۱-۳ بوف کور

۲۴۱	۴-۱-۳-۱ زندگی نویسنده
۲۴۳	۴-۱-۳-۲ خلاصهٔ رمان
۲۴۵	۴-۱-۳-۳ نقد ساختاری رمان
۲۵۰	۴-۱-۳-۴ نقد محتوایی رمان
۲۶۶	۴-۱-۴ سنگ صبور
۲۶۷	۴-۱-۴-۱ زندگی نویسنده
۲۶۷	۴-۱-۴-۲ خلاصهٔ رمان
۲۶۹	۴-۱-۴-۳ نقد ساختاری رمان
۲۷۸	۴-۱-۴-۴ نقد محتوایی رمان
۲۸۶	۴-۱-۵ اسفار کاتبان
۲۸۶	۴-۱-۵-۱ زندگی نویسنده
۲۸۷	۴-۱-۵-۲ خلاصهٔ رمان
۲۹۰	۴-۱-۵-۳ نقد ساختاری رمان
۳۰۱	۴-۱-۵-۴ نقد محتوایی رمان
۳۰۶	۴-۱-۶ همسایه‌ها
۳۰۷	۴-۱-۶-۱ زندگی نویسنده
۳۰۸	۴-۱-۶-۲ خلاصهٔ رمان
۳۱۰	۴-۱-۶-۳ نقد ساختاری رمان
۳۲۲	۴-۱-۶-۴ نقد محتوایی رمان
۳۲۹	۴-۱-۷ چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

۳۲۹	۴-۱-۷-۱ زندگی نویسنده
۳۳۰	۴-۱-۷-۲ خلاصهٔ رمان
۳۳۲	۴-۱-۷-۳ نقد ساختاری رمان
۳۴۰	۴-۱-۷-۴ نقد محتوایی رمان
۳۴۵	۴-۲ رمان‌های عربی
۳۴۵	۴-۲-۱ میراما
۳۴۵	۴-۲-۱-۱ زندگی نویسنده
۳۴۷	۴-۲-۱-۲ خلاصهٔ رمان
۳۴۹	۴-۲-۱-۳ نقد ساختاری رمان
۳۶۱	۴-۲-۱-۴ نقد محتوایی رمان
۳۶۸	۴-۲-۲ کابوس‌های بیروت
۳۶۸	۴-۲-۲-۱ زندگی نویسنده
۳۷۰	۴-۲-۲-۲ خلاصهٔ رمان
۳۷۲	۴-۲-۲-۳ نقد ساختاری رمان
۳۸۵	۴-۲-۲-۴ نقد محتوایی رمان
۳۹۱	۴-۲-۳ فغان شرق
۳۹۱	۴-۲-۳-۱ زندگی نویسنده
۳۹۳	۴-۲-۳-۲ خلاصهٔ رمان
۳۹۴	۴-۲-۳-۳ نقد ساختاری رمان
۴۰۵	۴-۲-۳-۴ نقد محتوایی رمان

۴۱۱	۴-۲-۴ موسم هجرت به شمال
۴۱۲	۴-۲-۴-۱ زندگی نویسنده
۴۱۲	۴-۲-۴-۲ خلاصهٔ رمان
۴۱۴	۴-۲-۴-۳ نقد ساختاری رمان
۴۲۵	۴-۲-۴-۴ نقد محتوایی رمان
۴۳۰	۴-۲-۵ خاطرات تن
۴۳۰	۴-۲-۵-۱ زندگی نویسنده
۴۳۱	۴-۲-۵-۲ خلاصهٔ رمان
۴۳۳	۴-۲-۵-۳ نقد ساختاری رمان
۴۴۶	۴-۲-۵-۴ نقد محتوایی رمان
۴۶۱	۴-۲-۶ ام سعد
۴۶۱	۴-۲-۶-۱ زندگی نویسنده
۴۶۳	۴-۲-۶-۲ خلاصهٔ رمان
۴۶۴	۴-۲-۶-۳ نقد ساختاری رمان
۴۷۳	۴-۲-۶-۴ نقد محتوایی رمان
۴۷۷	۴-۲-۷ در جستجوی آزادی
۴۷۷	۴-۲-۷-۱ زندگی نویسنده
۴۷۸	۴-۲-۷-۲ خلاصهٔ رمان
۴۸۰	۴-۲-۷-۳ نقد ساختاری رمان
۴۸۶	۴-۲-۷-۴ نقد محتوایی رمان

۴۸۸	۳-۴ تطبیق رمان‌های فارسی و عربی
۴۸۸	۱-۳-۴ عناصر پیرامنی
۴۹۱	۲-۳-۴ عناصر ساختاری
۴۹۱	۱-۲-۳-۴ پیرنگ
۴۹۳	۲-۲-۳-۴ زاویه دید و روایت
۴۹۸	۳-۲-۳-۴ شخصیت‌پردازی
۵۰۷	۴-۲-۳-۴ زمان
۵۱۰	۵-۲-۳-۴ مکان
۵۱۴	۶-۲-۳-۴ زبان داستان
۵۱۷	۷-۲-۳-۴ فضا سازی
۵۱۸	۸-۲-۳-۴ نمادها
۵۲۰	۳-۳-۴ تطبیق محتوایی
۵۲۸	نتیجه‌گیری
۵۳۴	پیشنهادها
۵۳۶	منابع و مآخذ

ایران مهد ادب و هنر است و نام این سرزمین با شاعران و نام‌آوران عرصه ادبیات در جهان بلندآوازه شده است. از شرق شناسی به نام شیندلر نقل شده است که گفت: "هر وقت نام ایران را می‌شنوم سرزمینی را به یاد می‌آورم که مردم آن روی قالی‌های نفیس راه می‌روند و به زبان شعر سخن می‌گویند." عرب‌ها نیز زبان عربی را شیواترین زبان می‌دانند و به آثار به جا مانده از ادب کلاسیک عرب می‌بالند؛ مضافاً این که ابعاد هنری و ادبی قرآن که در حد اعجاز مطرح است، به این تفاخر ادبی افزوده است.

ورود اسلام به ایران و تأثیر تعالیم اسلامی که منبعث از آیات قرآنی و اقوال بزرگان دین بوده است، باعث ایجاد پیوند عمیق بین این دو حوزه زبانی گردید. اما در عصر حاضر، که ادبیات در بسیاری از کشورها، به ویژه در مغرب زمین، هم‌سو با تحولات و پیشرفت‌های چشم‌گیر در حوزه‌های دیگر، به حیات و پویایی خود ادامه می‌دهد، به دلیل این که شاعران و نویسندگان ایران و عرب، به طور کامل به تغییری که در عرصه ادبیات جهان و تحولی که در طرز تلقی از ادبیات به وجود آمده است، واقف نشده‌اند، و ادبیات مدرن را آن‌چنان که باید به رسمیت نمی‌شناسند، بر توجه تام و تمام به ادبیات کلاسیک و تأکید بر نگاه سنتی به ادبیات پای می‌فشرند؛ حال آن که ادبیات مدرن، به ویژه به مدد ادبیات داستانی و رمان حرف‌های زیادی برای گفتن دارد؛ حرف‌هایی که به دغدغه‌ها و دل‌مشغولی‌های انسان معاصر توجه بیشتری نشان می‌دهد و با استفاده از ابزارهای هنری مدرن آن‌ها را به شکل امروزی‌تری به نمایش می‌گذارد. نگاهی به انبوه آثار منتشر شده در حوزه ادبیات داستانی و نیز تعداد پرشمار مخاطبان آن، ما را از ارائه دلایل دیگر در اثبات این مدعا بی‌نیاز می‌سازد.

از طرفی، چون خاستگاه نوع ادبی رمان که ادبیات جهان را تحت تأثیر خود قرار داده است، مغرب زمین است و ایران و کشورهای عربی آن را طی مراحل وارد ادبیات خود نموده‌اند، عواملی که پیوند گذشته میان آثار ادبی این دو حوزه زبانی را فراهم می‌ساخت، در این زمینه بی‌تأثیر بود و

طبیعی بود که نویسندگان هر یک از این دو منطقه برای درک این نوع مدرن ادبی و افزودن آن به انواع ادبی متداول، با توجه به شرایط و مقتضیات تاریخی، جغرافیایی، سیاسی و... عمل کند. به بیان دیگر در این جا دیگر بحث بر سر این نیست که فلان اثر ادب عربی چه تأثیری بر اثری مشخص در زبان فارسی داشته است؛ بلکه بحث بر سر این است که نویسندگان هر یک از این دو حوزه زبانی چگونه به استقبال نوع بلامنازع ادبیات مدرن رفته‌اند و با چه کیفیتی آن را وارد ادبیات خود کرده‌اند و کدامیک در بهره‌گیری از امکانات و قابلیت‌های آن موفق‌تر بوده‌اند.

ازسوی دیگر، وجود مشترکات فرهنگی، دینی و اقتصادی _تحت تأثیر عنصر اقتصادی مهم به نام نفت_ و نیز حاکمیت نظام‌های اقتدارگرا و مستبد، شرایط اجتماعی و سیاسی مشابهی در کشورهای مورد بحث ایجاد نموده است که رمان به بهترین نحو می‌تواند آن را به نمایش درآورد.

بنابراین، در این پژوهش ضمن بررسی زمینه‌ها و عوامل موثر در پیدایش رمان در ایران و کشورهای عربی، با نقد و تحلیل ساختاری هفت رمان فارسی و هفت رمان عربی، میزان توفیق نویسندگان دو سوی تحقیق در استفاده از عناصر ساختاری رمان بررسی می‌گردد. هم‌چنین در تحلیل محتوای رمان‌ها نیز، نحوه نگرش نویسندگان به دغدغه‌های جوامع مورد بحث، تحلیل و مقایسه می‌شود.

این تحقیق و پژوهش‌های مشابه می‌تواند در معرفی رمان‌ها و ایجاد علاقه مخاطبان به مطالعه رمان‌های فارسی و عربی و توجه به مسائل و مشکلات مشترکی که کشورهای منطقه با آن دست به گریبان‌اند، موثر بوده، با افزودن تعداد مخاطبان و به تبع آن افزایش شمارگان رمان‌ها به رشد و بالندگی این نوع ادبی مدرن کمک کند. ضمن این‌که با آشنایی بیشتر مخاطبان فارسی زبان با نویسندگان عرب و بالعکس و خواندن آثار آن‌ها، دغدغه‌ها و مشکلات کشورهای منطقه به روشنی و در قالب اثری ادبی در معرض دید همگان قرار گرفته، موجب افزایش آگاهی، رشد و توسعه فکری و فرهنگی در این کشورها گردد.

فصل اول:

کلیات

۱-۱ بیان مسئله

نگاهی گذرا به تولیدات ادبی در حوزه داستان و ادبیات داستانی به سادگی این باور را در خاطر می‌نشانند که انواع داستان و به ویژه رمان هم از نظر تعداد آفرینندگان و هم از نظر طیف مخاطبان، در عصر حاضر خود را به عنوان نوع ادبی سرآمد مطرح کرده است. آغاز این روند تا حدود زیادی وابسته به تغییراتی است که در زندگی بشر رخ داده است. همان‌طور که می‌دانیم پیدایش رمان، حاصل دوران تکثر در جوامع غربی است که تحت تأثیر توسعه صنعت و تشکیل شهرهای صنعتی، روی آوردن انسان‌ها به سرمایه‌داری‌های کلان و بروز رقابت میان آن‌ها و در نتیجه پیچیده‌تر شدن روابط انسانی زمینه‌های شکل‌گیری آن فراهم شد؛ و کارکرد اولیه رمان غرب نیز نمایش همین پیچیدگی‌ها در روابط اجتماعی انسان‌ها و همچنین نحوه برخورد انسان با مسائل جدید ناشی از این تحول عظیم است و به همین دلیل است که رمان را حماسه انسان جدید می‌نامند. زیرا انسان در چنین شرایطی با خود درگیر است و رمان گزارش نحوه برخورد انسان با خود و همه مشکلاتی است که با بروز شرایط جدید او را احاطه کرده است.

اما در ایران و کشورهای عربی حکایت به گونه‌ای دیگر است. در ایران علی‌رغم دیرینگی ادبیات کلاسیک که آثاری جاودانه از آن به جا مانده است، پیدایش رمان، صرف نظر از روایت‌های داستانی، تاریخی و بعضاً اساطیری که در متون نظم و نثر کهن فارسی آمده است، محصول آشنایی ایرانیان با جوامع غربی است در دوره قاجار، به ویژه در زمان عباس میرزا، قائم مقام، و امیرکبیر و نتیجه اقداماتی است که برای همگام شدن با تمدن جدید صورت گرفت. اقداماتی نظیر چاپ روزنامه، تأسیس تلگراف‌خانه، تأسیس دارالفنون و به دنبال آن آموزش زبان فرانسه... که ابزارها و زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از دست‌آوردهای مهم جوامع غربی را برای ما فراهم می‌ساخت و البته پی‌آمد

این کار بریدن از آداب و سنت‌های بومی و روی آوردن به مدرنیسم بود. بنا بر این پیدایش نوع ادبی رمان در جامعه ادبی ایران بیشتر بر مبنای تقلید بود و نه ابتکار و خلاقیت.

در جهان عرب نیز که ادبیات و به خصوص شعر، از عصر جاهلی آثاری ماندگار و شگفت‌انگیز عرضه نموده است، به رمان و ادبیات داستانی کم‌تر توجه نشان داده است و زمان پیدایش آن به رویارویی‌اش با جهان غرب برمی‌گردد که به دنبال حمله ناپلئون بناپارت به مصر و به قدرت رسیدن محمد علی‌پاشا در آن کشور و اقدامات نوگرایانه او و گسترش دامنه تغییرات به کشورهای نظیر سوریه، لبنان، الجزایر و دیگر کشورهای عربی به وقوع پیوست.

وجود مشترکات دینی و باورهای اعتقادی و تاثیرپذیری زبان، ادبیات و فرهنگ ایران و کشورهای عربی از قرآن مجید و دین مقدس اسلام و نیز شرایط سیاسی و تاریخی مشابه در یکی دو قرن اخیر، ما را برآن داشت تا نوع ادبی رمان در دو جامعه مذکور را مورد نقد و بررسی قرار دهیم.

حاکمیت زمام‌داران دیکتاتور و تمامیت‌خواه در ایران و کشورهای عربی در قرن بیستم که توسط بیگانگان پشتیبانی می‌شدند؛ و هم‌چنین عنصر مهم اقتصادی به نام نفت که هنوز هم در بسیاری از کشورهای مورد بحث، به بهانه‌های مختلف مورد طمع، دست اندازی و چپاول استعمارگران است، رخدادها و تحولات سیاسی و اجتماعی متنوعی را در این کشورها موجب گردیده، باعث آگاهی و بیداری مردم و ظهور جنبش‌های ملی‌گرایانه، ضد استعماری و بروز جریان‌های مستقل فکری شده است؛ که سعی و تلاش همه آنها غالباً بر تقویت عنصر آگاهی در میان اقشار مختلف جامعه به منظور رسیدن به استقلال سیاسی و اقتصادی و کوتاه کردن دست استعمارگران از منافع و منابع کشورشان، از طریق مقاومت در برابر حکومت‌های دیکتاتور داخلی بوده است. یکی از مسائل مهمی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد، نحوه عملکرد طبقات مختلف جوامع مورد بحث، در شرایط مذکور و نحوه بازتاب آن در رمان‌های معتبر دو سوی این تحقیق است.

از طرفی آشنایی با غرب مدرن در هر دو جامعه ایران و عرب موجب نوعی گسست تاریخی را که همان بریدن از سنت و روی آوردن به مدرنیسم است، رقم زده است و یکی از مسائلی که در این